

J. E. RUBIN :

VOZ Z OSLICAMI.

SLIKA.

sako leto je prihajal v vas voz z oslicami. Otroci smo obstopili ta voz kot nekaj posebnega in si ogledali obe oslici, voz in njega prebivalce . . . Ustavil se je vselej pod lipo na koncu vasi, tam, kjer se je navadno ustavljal tudi Ribničan, kadar je prišel prodajat in popravljat rete in rešeta. Pod lipo je bilo sploh postajališče za vsakega tujca, ki je prišel v vas.

Prihajal je v vas še drug voz, ki nam je tudi delal veselje: vozili so ga psi in na vozu je bila muzika-lajna . . . Oboje nam je ugajalo; vpreženi psi so se nam zdeli nekaj čudovitega in večkrat smo poizkušali tudi mi vpreči pse in jih privaditi na vožnjo, a se nam ni posrečilo; pokazali so nam zobe. Zato smo tembolj občudovali te krotke, vprežene pse: vodil jih je deček naših let, muziko-lajno pa je vrtil mož s sivo brado, ki mu je manjkalo desne roke. Psi so vozili lajno od hiše do hiše, in deček je pobiral darove . . .

A vsekako bolj smo se vsakokrat razveselili voza z oslicami. Kadar je prišel, je bila vas kot oživljena. Mi smo bili namreč povse domači s prebivalci voza, kajti v tem vozu so bili otroci, ki so se vozili po svetu, ki so vedeli mnogo povedati in so bili prav taki kot mi, samo še bolj raztrgani, in govorili so po „hrvaško“. Pri nas govori vsak po „hrvaško“, če ne govori čisto po naše. Voz je imel na prodaj lepih, bliščečih reči, in sicer prav po nizki ceni; še rajši, kot za denar pa so ti dajali za različne stare stvari, ki so se dale popolnoma brez škode odnesti od doma. Prodajali so tudi porcelanaste posode in kupovali lase od deklet. Pripovedovali so, da hodi ta voz z oslicami že jako dolgo v vas, in da se je razumela nekdanja njegova posestnica na čudne skrivnosti: bila

je baje čarovnica. Ko je staremu Mrmlju pripovedovala srečo, mu je pokazala neko karto, o katere pomenu mu pa ni hotela nič povedati, češ da je boljše, da molči . . . Črez štirinajst dni potem je Mrmlja ubilo v gozdu drevo . . . Pri mrliču so ljudje ugibali, da je morala tista karta pomeniti smrt, in da je starka Mrmlju zato ni hotela razložiti. Tako so pripovedovali stari ljudje o preteklosti voza z oslicami . . . No, tedanji njegov gospodar je bil čisto navaden človek in njegova žena tudi ni imela ciganskega obraza . . . Vaščanje so z obema govorili po domače, posebno vaščanke. Mi pa smo se seznanili z otroki. Vsako leto je bil v vozu en prebivalec več: ležal je na mehki pernici in mnogo jokal. Tako smo pomnili mi otroci že nekaj let . . . Voz je vsakokrat v vasi postal navadno črez nedeljo, potem pa smo se poslovili od njega; za spomin nanj pa je vsak nas navadno kaj dobil: ali zrcalce ali piščalko, kar nas je bilo fantov, deklice pa različne svetinje za vratom in krasne lasnike v kitah . . .

* * *

Prešla so leta . . . Pomladanski čas je bilo, ko je prišel voz z oslicami zopet v vas. Ustavil se je pod lipo, kakor vedno. Sedem prebivalcev je imela pod svojo streho mala, potujoča hiša . . . Kdo bi mogel naštetih vseh imena; bila so tuja, čudna, nikdar si jih nismo mogli zaponmiti. Samo ime najstarejše deklice smo poznali; klicali so jo za Martino, kar so vaščanje brž okrajšali in jo klicali po svoje: Tina. Da smo si pa zapomnili njo, to je bilo tako-le:

Dve leti poprej se je bil ustavil pri nas voz z oslicami, kot po navadi. Poleti je bilo, ko je mnogo dela na polju. Martina je imela šestnajst let. Zvečer je šla na vas

po mleka. Pride k posestniku Štramaluku. Štramaluk je živel sam z ženo brez otrok. Sedel je za mizo in počival, a ona je kuhala večerjo. Premišljal je težave starih dni, ko ni nikogar, da bi prinesel stolec pod noge, češ: Ná, počij si! Želel si je včasih hčere; mislil si je, da bi ga hči zelo ljubila, da bi mu prinesla vedno kaj dobrega na mizo, češ: Ná, oče, pokrepčaj se po delu! Tudi on, je mislil, bi zelo ljubil svojo hčer... A Bog ni dal; dal mu je denarja v skrinjo, dal polne kašče, dal živine poln hlev, hčere mu ni dal... Britko je tožil Štramaluk, a bilo je zaman; ni ga bilo, da bi mu postregel, in ni imel srečnih starih dni.

V sobo stopi Martina. Štramaluku se je dopadla še kot otrok; taka bi bila moja hči, si je mislil včasih.

„Ali bo kaj mleka?“ je vprašala Martina boječe. Bila je navajena tudi ljudi, ki podé zvečer reveža izpod strehe.

„Ej, bo, bo“, pritrди Štramaluk. — V sobo pride Štramaluška.

„Daj mleka“, reče on, in starka odide z Martino iz hiše.

Takrat je pala Štramaluku nova misel v glavo... Čemu potujočemu človeku otroci? Nima jim dati postelje ne jedi. Zakaj bi se ne naučili ljudje delati?... Vsi ne morejo razdeliti med seboj voza... Kako naj živé? Tisto dvoje oslic in kupčija z drobnarijo ne more preživiti vseh...

Šel je starec drugi dan na delo po cesti... Težko je sopal in vroče mu je bilo. V senci lip je postal...

„Dobro srečo!“ mu je želel gospodar voza z oslicami.

„Da jo Bog dá!“ odgovori Štramaluk.

„Greste na delo?“

„Da... Dela dosti, delavcev malo, a pri vas nasprotno. Dajte mi delavcev!“... se pošali starec z namenom.

„Vzemite, vzemite, imamo jih preveč, vzemite, katerega hočete; zasluži si lahko krompirja...“

Otroci, ki so sedeli in ležali na travi pod lipo, so se ustrašili... Menda je vsakatega zaskrbelo, če bi moral iti s Štramalukom.

„Dajte mi Martino za zmerom; priuči se delu, dam ji doto, lahko se dobro omoži...“

Tujec je ostrmel. Prehitro je prišla resnica.

„Dajte me, oče!“ je rekla Martina in vstala iz svojega ležišča. Dobro si je bila zapomnila dobrega starca prejšnji večer.

„Zvečer se domenimo“, je rekel gospodar voza z oslicami, in Štramaluk je odšel na polje...

Drugi dan se je Martina poslovila od bratov in sestic. Vsi so jokali... Voz z oslicami je odšel zopet dalje po svetu. Martina je ostala na pragu svoje nove očetovske hiše in dolgo zrla za njim, ko je izginjal kot črna pika na prašni, beli cesti...

Deklica je ostala v vasi in se privadila vsem delom v hiši... Dobro se ji je godilo. A vendar je začela hirati, umirati... Peti dan je kar naenkrat zajokala pred starcem Štramalukom, objela mu noge, naslonila mu glavo na kolena in prosila:

„Peljite me za njimi, jaz umrjem...“

Starec sam se je razjokal. Kaj je hotel?... Kdo bi se ne jokal?...

„Zakaj nočeš ostati pri nas?“ jo je vprašal.

„Ne morem; prejokala sem celo noč.“

Žal je bilo starcu deklice. Bila je priročna in postrežljiva. Vzljudil jo je kot lastno hčer. Znala mu je ustreči...

„Ona ti bo skuhala gomilic“, jo je tolažil; „vsaj počakaj, da se pozdraviš.“

„Ni zdravja, oče, če ne živim med svojimi.“ — Težko je bilo starcu. Rekla mu je — oče.

„Potolaži se, saj bo bolje; čez leto pridejo spet nazaj, tedaj jih vidiš in pojdeš z njimi; a če se privadiš, ne pojdeš nikamor po svetu...“

„Ne morem, ne morem!“ je jokala deklica in tudi starec je jokal. Ni mu dana sreča. Niti tujci ne marajo njegovega velikega bogastva...

„Potrpi, jutri naprežem in te peljem za njimi“, jo je potolažil, in deklica mu je od hvaležnosti poljubovala roki...

Štramaluška pa je tolažila moža:

„Cigan je cigan; vzemi mu prostost, pa si mu vse vzel...“

Drugo jutro je Štramaluk zapregel svojega vranca in odpeljal Martino po tisti cesti, koder je bil odšel pred šestimi dnevi voz z oslicami. — —

Od takrat tedaj smo natančneje poznali Martino. In po tem dogodku se je tisto spomlad že drugič zopet vrnil v vas voz z oslicami. Sedem prebivalcev je imel, kakor smo dejali — in Martina je bila tudi zopet med njimi. Imela je tedaj osemnajest let.

* * *

A tisti dan je bilo nekaj posebnega, kajti po cesti od druge strani se je pripeljala „komedija“. „Komedijo“, smo mi otroci in sploh naši vaščanje imenovali vsako vozečo se hišo, a tudi sploh vsako družbo, ki je zvečer v vaški krčmi kazala različne igre, šale in razne umetnosti, ki smo jih mi prištevali čarovnijam, a starci so rekli, da znajo taki ljudje slepiti. A kaj bi pravil . . .

Pripeljala se je torej komedija. Privleklo jo je par težkih, močnih konj, in voznik jo je zapeljal — po stari navadi — pod lipo . . .

„E-ha“, je zavpil gospodar voza z oslicami . . . „Kam voziš? Ali ne vidiš, da tam stojé oslice, a tu moj voz. Ali si, vraga, neumen, ali si pijan? . . .“

„Kaj me briga!“ je odgovoril voznik; „meni so rekli zapeljati sem, pa sem zapeljal.“ In je še nekoliko pognal konje, da je prišla „komedija“ v senco. Zunanji konj je prišel tako ravno za mlajšo oslico, ki je povabila ušesa nazaj in se plašno ozrla. Konj je stegnil gobec in zahrskal: menda se mu je dobro zdelo, da je vožnje konec. Prestrašena oslica je zarigala z neprijetnim glasom in udarila z obema zadnjima nogama obenem — po nesreči ravno v oje . . . Konj se je ustrašil in zavil na stran, in gotovo bi bil zlomil oje, da ni zadel ob drugi voz in da ga ni voznik prijel za uzdo.

„To imaš!“ je vpil gospodar voza z oslicami in prijel trmoglavo oslico, ki je skakala na desno in levo.

„Pa se umakni!“ je odgovoril voznik in udaril z bičem konja po gobcu, oslico pa po zadnjih nogah . . .

Prebivalci voza z oslicami — posebno mlajši — so se spustili v jok. Da bi kdo pretepal njihove oslice, temu niso bili vajeni.

Iz „komedije“ so se vsuli ljudje, črnozagorelih obrazov, kodrastih las in raztrgani kot ciganje. Prvi je bil gospodar — visok, močan, širokopleč človek s črnimi, dolgimi brki in gosto brado; za njim je prišla njegova debela žena, nepočesana in v zamazani obleki; za njo pa troje otrok istotako zanemarjenih; vsi so zagnali krik v čudnem jeziku . . . Dvoje enakih, kuštrastih glav je gledalo še skozi okno.

Gospodar „komedije“ je ponosno stopil z voza in pogledal na ljudi pod lipo.

„Ne bo prostora za vse“, je rekel gospodar voza z oslicami prijazno in privezoval oslico k lipi.

„Se boš pa umaknil“, je odgovoril komedijant v slabi slovenščini.

„Ej, gospod, menda ne veste, da smo bili mi prej tu.“

„To mi je malo mar“, odgovori širokopleči komedijant oblastno; „mi smo na komunski zemlji; kam naj sicer zapeljem? . . . Vselej sem se ustavil tu. Jaz sem govoril z županom, pisal sem mu, preden sem prišel.“

„A zato ni treba drugih preganjati. Prostora je za vse . . . Kdor pride prej, ima pravico, sicer . . .“

„Ej, boš videl pravico!“ je vpil komedijant in začel raznašati pod lipo svoje stvari, ki so bile spravljene v različnih delih njegove vozeče se hiše. Žena je začela raznašati posodo, otroci pa so vpili in grdo gledali na drugi voz. Voznik je izpregal.

Gospodar voza z oslicami je godrnjaje nekoliko umaknil voz, zapeljal oslici v drugo senco in velel svojim umakniti se.

A oblastnemu komedijantu to ni bilo dosti; prijel je za tuji voz in ga porinil iz sence proti cesti, za njim pa še nekoliko prestavil mizo, ki se mu je zdela tudi na poti.

„Ej, bratec, tako ne pojde!“ je vpil gospodar voza z oslicami, „jaz pokličem vaše može, da razločijo . . .“

„Pokliči, pokliči!“ se je drl komedijant in zgrabil kolec od voza, oči pa so se mu

zaiskrile kot zverini. Videti je bilo, da je to čisto divji človek.

„Pokličite, pakaža beraška!“ je vpila žena komedijantova in premetavala različno posodo . . .

„Pustite, pustite!“ je prosila Martina in prišla očeta za roko. „Kaj mu hočete — pijancu? Umaknemo se rajši mi . . .“

„Ne“, je odgovoril mož, ki se ga je polotila jeza: „jaz pokličem vaše može. Stopi k sosedu, reci naj pride sèm, in še druge pozovi . . . Pojdi!“ je vpil kot besen, in porinil Martino od sebe.

„Pokliči, poklič!“ je vpil komedijant in prevrnil z drogom svojemu nasprotniku mizo z vso ropotijo. Razjarjen je skočil gospodar voza z oslicami po kol.

„Kaj rogoviliš?“ je vzkipek gospodar voza z oslicami, ne meneč se za ženo in otroke, ki so ga obstopili, da bi ga potolažili.

„Kaj meniš, da se bom tebe bal, berač?“

„Zakaj ne pustiš moje mize pri miru? . . . Ali nimaš dovolj, da sem se ti umaknil?“

„Tu je moj prostor. Zgovoril sem se z županom. Ti postavi svojo beračijo, kamor hočeš. Tu smo mi, naši . . .“

„Prostora imaš dovolj; kaj se še šopiriš?“

„Jaz potrebujem za svoje reči prostora in tebe ne bom vprašal, kam naj denem.“

„Poberi mizo!“

„Ha, ha“, se je zasmel debeli komedijant — „kaj pa še! . . . Ali želiš boja?“

„Poberi!“ je grmel gospodar voza z oslicami.

„Pazi, da ti ne pomečemo vsega vkup na cesto — —“

„Ti boš metal, meni, ti?“ je vpil zopet ta in zavihtel kol — a v tem ga je nekdo prijel močno za roko, in komedijant je izpustil svoj drog . . .

Ko sta bila namreč moža v največji jezi, so vaščanje obstopili lipo, ženske od daleč, možje od blizu, kot je navada . . . Žene so klicale može, naj gredó za božjo voljo strani, da kaj ne iztaknejo, ali pa da ne bodo imeli potov in sitnosti pri sodnijah in kdove kod — kakor pač ženske znajo.

„S tujimi ljudmi ni varno imeti en žep“, so dejale.

Prav takrat pa je prišel po cesti še en član komedijantske hiše, fant pri štirindvajsetih letih; zavil je pod lipo in prijel gospodarja voza z oslicami za roko. Videlo se je, da je takoj spoznal, kaj da je. Morda je bil vaje takim prizorom, kajti skoraj v istem trenutku je pobral tudi preobrnjeno mizo in jo postavil pod lipo v senco, pobral je vso ropotijo na tleh, potem pa vzel komedijantu drog iz rok, in komedijant je samo sovražno pogledal svojega nasprotnika, pa takoj jel premetavati svoje stvari na drugo stran, kot da se ni nič zgodilo.

Razen otrok so se razšli vsi vaščani, ki so pol s smehom pol z jezo poslušali prepir tujcev za prostor pod vaško lipo . . . Mladi človek je prijel gospodarja voza z oslicami za ramo in rekel:

„Oprostite — on je pijan. Saj se lahko zlepa pomenimo.“

Gospodar mu je dal roko in v njegovih očeh se je brala hvaležnost.

„Jaz nisem bil kriv“, je rekel, „ne maram se prepirati. Tudi umaknil bi se bil še bolj, a tega nisem hotel, da bi kdo kaj zahteval, do česar nima pravice.“

Tako je bilo pod lipo mahoma vse mirno, vzniki je prišel že iz hleva nazaj — odpeljal je bil konje — oslici sta se v senci že umirili, in tudi ljudje so bili brž potolaženi; samo debela komedijantova žena je premetavala vso mogočo ropotijo in vmes godrnjala:

„Pakaža beraška! Naši smo, naši . . .“

Ko se je mladi komedijant obrnil, je ta trenutek zagledal Martino, ki je zdaj z objokanimi očmi stopila poleg očeta.

„Sam Bog, da ste prišli!“ je rekla ljubeznivo in hvaležno pogledala mladeniča. „Bala sam se, da bo nesreča.“

„Da, sam Bog Vas je dal“, je rekla mati; „saj se bomo zdaj takoj umaknili, da ne bomo komu v napotje.“

„Šli bomo takoj dalje“, je rekla Martina, a pri zadnji besedi se ji je glasek tresel in pogled ji je ušel na mladega tujca.

„Čemu?“ je dejal mladi komedijant. „To vas vendar ne bo spravilo dalje. Prostora je pod lipo za vse. Vsaka malenkost ne straši nas, ki moramo pogosto res kaj hudega prestati. V zadnjem mestu smo bili na takem kraju, da se niti obrniti nismo mogli . . . Le ostanite, saj vidite — pijan je bil . . .“

„Mene je sram ljudi“, je rekla Martina. Mladi komedijant se ji je čudno nasmejal, mahnil z roko in odšel k svojemu delu.

Komedijantovi otroci so dobro uro potem, oblečeni v pajace, hodili z bobnom po vasi, spremljani seveda od starih in mladih radovednežev, in naznanjali, da je zvečer v gostilni velikanska predstava . . .

Do večera ni bilo miru pod lipo. Komedijanti so razvlekli svoje stvari in prenesli nekaj potrebnih reči v gostilno, druge pa razložili pod lipo okoli svojega voza. S sosedi se niso sprijaznili; širokopleči komedijant je robato klel v vseh znanih in neznanih jezikih in premetaval svoje stvari z veliko nejevoljo; njegova žena je letala kot nevihta semtertja in podila otroke zdaj po vode, zdaj v štacuno, zdaj kam drugam; voznik je sedel pod lipo in kadil; govoril je s obojimi enako prijazno.

Mladi komedijant je bil prijazen in vesel; delal je vedno na tisti strani, kjer je stal voz z oslicami . . .

A tudi Martina je bila ves čas

KRISTUSA POKLADAJO V GROB.

„DOM IN SVET“ 1903. ŠT. 4.

zunaj; hodila je nemirno semtertja in pestovala najmlajšega bratca ali pletla svoje ročno delo. Kadar je prihajal mladi komedijant iz gostilne, je šel vselej prav mimo voza, se ustavil pri Martini, in govorila sta o vsem mogočem, kar se sploh govori, kadar se govori, samo da se govori... Navadno je prižvižgal ali pripel in je bil posebno veselega, smehljajočega se obraza.

Mladeniču so rekli Aleksander, ali kratko — Leksa. Vaščani so si že tisti večer zapomnili njegovo ime, tem lažje, ker je bil nekdanj v gradu lovec istega imena. Bil je Leksa vitek človek, mladega, nekoliko shujšanega obraza, kodrastih las in velikih, črnih oči. Na obrazu je imel resne, prikupljive poteze, ki jih navadno nimajo ljudje te vrste. Komedijantu pravzaprav ni bil čisto nič podoban in, kakor se je videlo, se je malo brigal za vso ono družčino...

* * *

Ob osmih zvečer je bila cela vas v gostilni. Vstopnina je bila po grošu. Otroci so se že ob petih popoldne spravili na peč in pozabili lahko na domačo večerjo. Drugi, ki so prišli pozneje, so se vstopili na klop ob peči; na peči pa je bil boj, ki se je vršil tiho, a med mnogimi solzami. Tisti, ki niso mogli dobiti na noben način groša, so izkušali na prepovedanih krajih, pri oknih ali pri vratih, napasti svojo radovednost.

Kmetje so posedli okrog mize s pol smešnim, pol resnim obrazom, ženske pa so se vstopile ob stenah; z velikim šundrom so ugibale različno o ljudeh te vrste in čakale z radovednostjo, kaj bodo videle.

Uprizorili so komedijanti razne umetnosti.

Otroci so plesali po štakorah, obračali se v zraku, zvižali se kakor kače, hodili po rokah, stali na glavah; dva sta se vstopila na enega, drug so skakali čez drugega in zbijali različne šale. Ljudem je vse to zelo ugajalo. Poveljnik družbe je uganjal različne čarovnije: pokazal je prstan, zavpil je „rokuspokus“, in — prstan je imela baba, ki je slonela pri nasprotnih vratih. Iz svojega goltanca je ta

človek privlekel pet dolgih bičev, nato pa še celo vrsto različnih črev... Res je bil debel, a kmetje so se zelo čudili takim rečem...

„Ta pa zna!“ so rekli.

Najbolj so se čudili Leksu. Igral je na čuden inštrument, kakršnega še niso nikdar videli. Bila je navadna miza s strunami, a okoli in okoli nje še različne druge reči, in on je z dvema kladavicema igral na vse. V sobi je bilo tiho, in ko je končal, so se vsi oddehnili... Dvoje dečkov je potem igralo na gosli, on pa ju je spremljal na različne inštrumente. Vsi so to hvalili... Ko je igral, je bil Leksa zardel in parkrat se jim je zdelo, da se je zmotil, a trditi si tega ni nihče upal...

Nemara je bilo res, ker pogled mu je prav takrat ušel na Martino, ki je stala pri stranskih vratih... Ko je odigral, je obstal popolnoma bled na mestu, komedijant pa je začel s svojimi pomagači zbijati šale. Ljudstvo je prišlo v dobro voljo in zahtevalo je še dalje šal in burk... Predstava je trajala celo uro. Skoraj nihče ni videl, kdaj je odšel Leksa iz sobe.

Martina je šla po cesti. Hitela je domov. Od njenih ni bil nihče pri predstavi... Nad vasjo je plavala mrzla pomladnja noč, in deklica je bežala. Saj je bilo skoraj strah... Spomnila se je Leksa. Kako je igral, kako so mu žarele oči! In ko jo je pogledal, kako se je zmotil... Ni ga mogla več gledati in pobegnila je iz gostilne, ko je on nehal — niso je zanimale burke. Kako ves drugačen je bil pred predstavo, ko sta govorila.

„Vi ste vedno veseli“, mu je rekla ona, ko je bil pripel mimo.

„Da, zakaj ne? Vedno si pojem; no, poslušajte:

Mili moj, mili moj
pesemco še zapoj,
eno le še zapoj,
preden me zapustiš...

„No, ali je lepo?“ jo je vprašal potem.

„Da, lepo“, mu je odgovorila.

On pa je s smehom odhitel dalje in čez nekaj časa zopet pripel drugo pesem mimo.

A zdaj v krčmi pri predstavi je bil tako čuden... Martini se je zazdelo, da hiti nekdo za njo in preden se je ozrla, je stal poleg nje — Leksa.

„Martina“, je rekel in utihnil. Ona se ga je skoraj ustrašila.

„No, ali ti je bilo dovolj?“ je vprašal potem mirno.

„Da“, je odgovorila ona.

„Zakaj si zbežala?“

Ona ni mogla odgovoriti.

Bližala sta se že lipi...

„Jaz sem čudno razburjen, kadar igram ljudem za denar“, je jel pripovedovati Leksa. „Kadar igram sebi, igram lahko mirno.“

Martini se je zdelo, da razume, kaj ji hoče povedati. Pogledala ga je sočutno, zdelo se ji je, da se ji smili.

„Počakaj, če hočeš, zaigram ti še eno na citre“, je rekel potem, ko je videl, da hoče oditi v hišo, kjer so njeni prenočevali. Martina se ni mogla ustavljati...

Prinesel je iz voza svoje citre in jih položil sebi na kolena. Ona je sedla k mizi.

Čudno krasno so mu zapele strune. V teh akordih je ležala globoka žalost, v teh zvokih je odmevala bolečina, spojena z bridko tožbo... Čuti bi jo moral vsakdo, ki bi poslušal... Mesec je plul nad vasjo, v gostilni se je čul glasen smeh, a sicer je počivala vsa vas v spanju.

Leksu so hiteli trepetajoči prsti po strunah, in pesem je v čudnih odmevih zvenela v noč...

Ko je končal, sta oba molčala, potem pa je on tiho ponovil besede preigrane pesmi:

Ej, bratci, molčimo
pa tiho trpimo,
da nihče ne zvê,
saj skoraj, saj skoraj
umrje srcé...

Leksa je položil glavo v sklenjeni roki, in Martina je zaihtela. Težko ji je bilo pri srcu, sama ni vedela, zakaj je zajokala...

„Martina!“ je vzkliknil on, in skočil na noge... Citre so padle po tleh, in strune so zapele v čudnih tonih, polnih disonance,

ki vzbudé v človeku neko otožnost, katera noče več iz srca...

„Pusti me, jaz moram jokati“, je rekla ona in zdelo se ji je, da mora jokati...

„Martina“, je dejal Leksa svečano; „Martina, ali čutiš, da te ljubi moja duša, in da sem nesrečen, ker nimam sreče zate?“...

„Da“, je odgovorila ona in še bolj zaihtela.

Leksa je bil kot okamenel. Poti do sreče ni bilo...

„Ti bi šla z menoj, Martina?“ jo je vprašal. Ona ga je pogledala z objokanimi očmi. V mesečni svetlobi so se zalesketale njene solze... Leksa je povetil glavo; uvidel je, da je vprašal nespametno, nepremišljeno. Kam hoče, da gre, kam naj gre? Križem sveta, kam?...

„Martina, jaz nimam sreče zate“, je ponovil Leksa, „a bi ti jo tako rad dal! Ti vidiš, kaj sem. Berač sem, ubogi nič. Vsaka bi se mi smejala, le ti ne... Hodim z ljudmi, ki so mi tuji... Z menoj služijo denar... In vendar, čakaj, povem ti vse, da boš vedela...“

A ni mogel začeti, vsaka beseda se mu je ustavljala —

Pred gostilno je zašumelo. Ljudje so drli s hrupom in šumom domov.

„Ljudje gredó, lahko noč“, je rekla Martina, kot vzdramljena iz sanj. On je ni mogel zadržati. Naglo je izginila v sosednji hiši.

Po cesti so šli ljudje v gručah, po dva, po trije in po več. Glasen smeh je kazal njihovo zadovoljnost o tem, kar so videli.

Kmalu potem se je vas umirila. Samo v gostilni je še večerjal komedijant s svojo družino...

Pozno v noč pa so sosedje slišali čudno-otožno pesem citer, ki je zdaj prenehala, zdaj zopet bridko zvenela v nočno tišino. Vmes pa je pel Leksa:

Zemlja podonavska,
oj opustošena,
zemljica miljena,
majka moja...
Orli, orličji vi
pijete mi srčno kri
— — — — —

Konca niso več slišali.

„Moral si se zjokati“, je pripovedoval potem starec o Leksu; „tako je pel, da si se moral zjokati. Ej, kako je pel...“

* * *

Drugo jutro so pod lipo zopet kurili... V vasi je bila nedelja, in vas je bila oživljena. Leksa je hodil pobit in žalosten po vasi. Martina pa je sedela molče doma...

Popoldne je voz z oslicami odhajal... Gospodar je hitro spravil svoje reči v voz in zapregel oslici.

„Treba je iti dalje, s trebuhom za kruhom. Živeti moramo, a kako, to vprašanje nosim samo jaz“, je rekel... Otroci z ženo so se spravili v voz. Martina se je poslovila tudi pri Štramaluku. Ni pozabila dobrega starca. Dal ji je srebrn dar:

„Za doto —“ je rekel; „le pridna bodi!“ In v oči sta mu prišle tisti dve solzi, kot po navadi. Tudi Martina je zajokala, kot da se težko loči, kdove, ali od njega, ali od cele vasi, ali od česa?... — In odšli so.

„Dobro srečo“, je rekel gospodar, kot po navadi in mehanično švignil z bičem po zraku. Oslici sta potegnili, in komedija se je premaknila z mesta. Martina je sledila vozu noseč malo košarico... Leksa se ji je pridružil in jo spremljal daleč iz vasi...

„Ene vrste ljudje se res takoj najdejo“, so rekli vaščani...

Zvečer se je vrnil Leksa in se napil v vaški krčmi, potem pa je ležal cel večer pod lipo na svojih citrah... Komedijski moral igrati s svojimi sinovi sam...

* * *

Črez leto se je zopet vrnil v vas voz z oslicami. Bil je tak kot prejšnja leta, samo zadnji dve kolesi sta bili novi in — Martine ni bilo...

Vsa vas jo je pogrešila. „Kje je?“ je vprašal plašno Štramaluk...

Prebivalci vosa z oslicami so bili žalostni. „Pokopali smo jo“ je odgovorila mati in zajokala. In tudi Štramaluku je prišlo dvoje solz v oči. Mož je bil mehkega srca...

„Tako je“, je pravila starka. „Nesrečni smo. Nimamo svojih skupaj na zemlji; koder nas pelje pot, tam obležimo.“ In zajokala je znova bridko, bridko...

In ko je nekdo obenem slučajno vprašal tudi po tistem Leksu, se je govorilo, da je izginil bogvekam...

„Škoda! Peti je znal“, je rekel tisti starec, ki ga je vedno hvalil. „Moral si se zjokati, tako je pel; ej kako je pel!...“

Voz z oslicami prihaja še sedaj vsako leto v našo vas.

ANTON MEDVED:

ODDALJENIM DUŠAM.

5.

Kdo prvi drage je obiske
pretrgal in sprejeme ljube?
Kogá je rešil s tem iz stiske
in kakšne ga otel pogube?

Ne maram za odgovor slovca!
To vem: Nekdo je vam natvezel,
da jaz sem garij polna ovca —
ne vem pa: kje sem jih nalezal...

